

Інструкція до практичного заняття

Тема: Діагностика міжособистісних взаємин дітей

Мета: ознайомити студентів з методиками діагностики міжособистісних взаємин дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Формувати вміння здобувачів фахової передвищої освіти використовувати теоретичні знання в професійній діяльності, враховувати психологічні особливості дітей та відповідні методи дослідження. Розвивати психологічну компетентність студентів, аналітичні здібності, критичне мислення. Виховувати допитливість та активність щодо професійного саморозвитку.

Тип заняття: практичний.

Засоби навчання: інструкція до практичного заняття та діагностичні методики.

Література:

1. Вікова психологія і психодіагностика : підручник / Л. Г. Терещка. Київ : Слово, 2016. 608 с.
2. Галян І.М. Психодіагностика: навч. посіб. / І.М. Галян. – К.: Академвидав, 2011. – 464 с.
3. Грінцова О.М., Терещенко Л.А. Дитяча психодіагностика: навчально-методичний посібник. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2015. 227 с.
4. Методи діагностики психічного розвитку дітей / І. М. Гоян, А. А. Палій // За ред. А.А. Палія. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2014. – 652 с.
5. Павелків Р. В. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу [текст] : навч. посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 296 с.

Хід заняття

1. Актуалізація опорних знань

1. Особливості дитячої групи.
2. Міжособистісні взаємини дітей в групі.
3. Роль педагога у створенні сприятливого психологічного клімату в групі ЗДО / класі початкової школи.

2. Практична частина

А) Перевірка домашнього завдання

- бліц-опитування «Психологічний словник».

Б) Презентація доповідей, рефератів:

1. Особливості дитячої групи.
2. Міжособистісні взаємини дітей в групі.
3. Роль педагога у створенні сприятливого психологічного клімату в групі ЗДО / класі початкової школи.

В) Опрацювання діагностичних методик з вивчення міжособистісних взаємин дітей

Методика "Вибір в дії"

Мета методики - вивчення та оцінка міжособистісних відношень в групі дітей дошкільного віку. Дана методика є одним з дитячих варіантів соціометричної методики.

Завдання методики полягає в наступному: кожній дитині у досліджуваній групі дається по три привабливих, бажаних предметів. Це можуть бути іграшки, картинки, цукерки і т.п.

Дитина отримує інструкцію наступного змісту:

«Оцінити три предмети за ступенем їх привабливості, по тому, наскільки інші діти хотіли б їх мати у себе. На перше місце постав найбільш бажаний для дітей предмет, на друге - трохи менш бажаний, а на третє - що залишився. Тепер вибери зі своєї групи трьох дітей, яким ти хотів би подарувати ці предмети, назви їх і віддай їм ці предмети. Самий привабливий предмет ти повинен віддати тому, кого любиш більше всіх, трохи менш привабливий - тому, хто в тебе стоїть на другому місці, а останній - тому, кого по симпатіям до нього ти поставив би на третє місце».

Після того, як всі діти роздадуть наявні у них предмети товаришам по групі, експериментатор визначає хто, скільки і які предмети отримав.

Відповідно до кількості отриманих предметів визначається соціометричний статус дитини в групі при допомозі наступної формули:

$$C = \frac{K}{n-1} \times 100\%,$$

де С - статус дитини в групі, в системі взаємин з однолітками; К - кількість привабливих предметів, отриманих дитиною від товаришів по групі; n - кількість дітей в тестованій групі.

Додаткові дані про кількість найбільш, середньо і найменш привабливих предметів, отриманих дитиною, дозволяють судити про те, який ступінь близькості тих відносин, у котрих дана дитина перебуває з однолітками. Чим більше найбільш привабливих предметів отримав він у процесі експерименту, тим ближче його взаємини з однолітками.

Підставою для висновків про статус дитини служать кількісні дані, тобто показник С.

Замітка: Дана методика може дати достовірні результати, що відображають реальне положення дитини в групі однолітків, тільки в тому випадку, якщо в складі цієї групи не менше п'яти дітей.

Оцінка результатів

10 балів - показник С дитини дорівнює 100%.

- 8-9 балів - показник С знаходиться в межах від 80% до 99%.
- 6-7 балів - показник С розташовується в інтервалі від 60% до 79%.
- 4-5 балів - показник С знаходиться в межах від 40% до 59%.
- 2-3 бали - показник З розташовується в межах від 20% до 39%.
- 0-1 бал - показник С знаходиться в інтервалі від 0% до 19%.

Висновки про рівень розвитку

- 10 балів - дуже високий.
- 8-9 балів - високий.
- 4-7 балів - середній.
- 2-3 бала - низький.
- 0-1 бал - дуже низький.

МЕТОДИКА РЕНЕ ЖИЛЯ

Методика спрямована на дослідження соціальної пристосованості дитини, сфери її міжособистісних відносин та їх особливостей, її сприйняття внутрішньосімейних стосунків, деяких характеристик її поведінки.

Методика дозволяє виявити конфліктні зони в системі міжособистісних відносин дитини, даючи тим самим можливість, впливаючи на ці відносини, впливати на подальший розвиток особистості дитини. Проективна візуально-вербальна методика Р. Жилия складається з 42 завдань, серед яких 25 картинок із зображенням дітей або дітей і дорослих з коротким текстом, що пояснює зображену ситуацію і питанням до досліджуваного, а також 17 текстових завдань.

Дитина, розглядаючи малюнки, відповідає на поставлені питання, показує вибране нею місце на картинці, розповідає як вона повела б себе в тій чи іншій ситуації або вибирає один з перерахованих варіантів поведінки. Педагогу можна супроводжувати обстеження бесідою з дитиною, в ході якої можна уточнити ту чи іншу відповідь, дізнатися подробиці здійснення дитиною її виборів, з'ясувати, певні особливі, «делікатні» моменти в її житті, дізнатися про реальний склад сім'ї, а також поцікавитися, хто ті люди, які намальовані, але не позначені на картинках.

Методика може бути використана при обстеженні дітей від 4 до 12 років, а у випадку вираженого інфантилізму і затримки психічного розвитку – і більш старшого віку.

Психологічний матеріал, що характеризує систему особистісних відносин дитини, одержаний за допомогою методики, можна умовно розділити на дві великі групи змінних:

Змінні, що характеризують конкретно-особистісні відносини дитини з іншими людьми:

1. ставлення до матері;
2. ставлення до батька;

3. ставлення до батьків загалом;
4. ставлення до братів і сестер;
5. ставлення до бабусі, дідуся та інших близьких дорослих родичів;
6. відношення до друга (подруги);
7. ставлення до вчителя (вихователя).

Змінні, що характеризують особливості самої дитини:

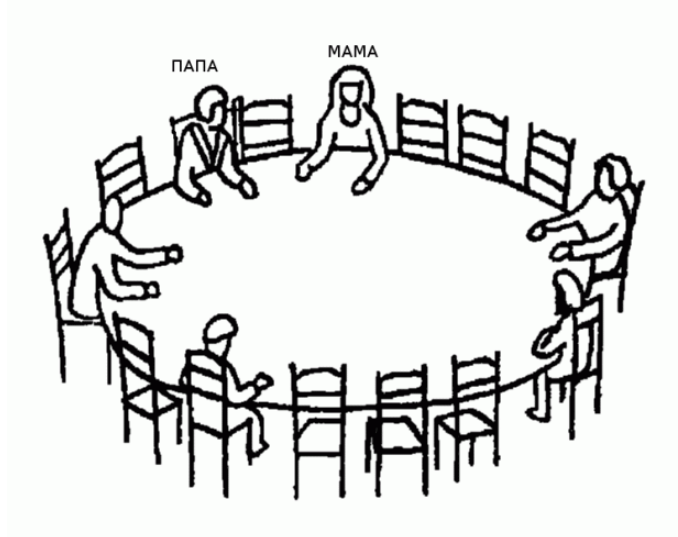
8. допитливість;
9. прагнення до спілкування у великих групах дітей;
10. прагнення до домінування, лідерства в групах дітей;
11. конфліктність, агресивність;
12. реакція на фрустрацію;
13. прагнення до усамітнення

I, як загальний висновок, **ступінь соціальної адекватності поведінки дитини**, а також фактори (психологічні та соціальні), що порушують цю адекватність.

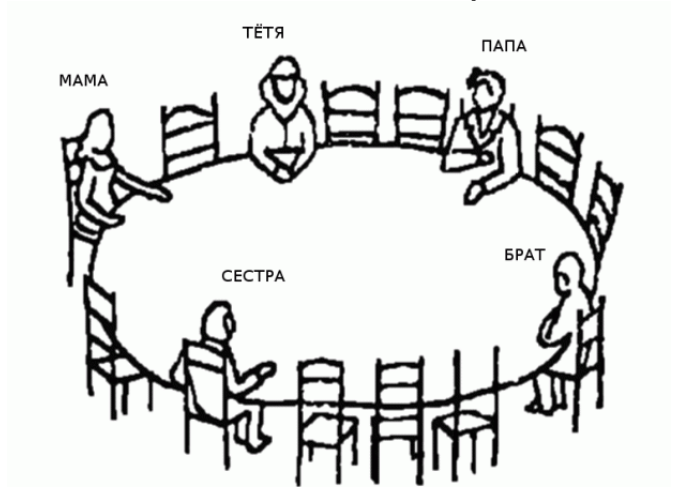
Тестовий

матеріал

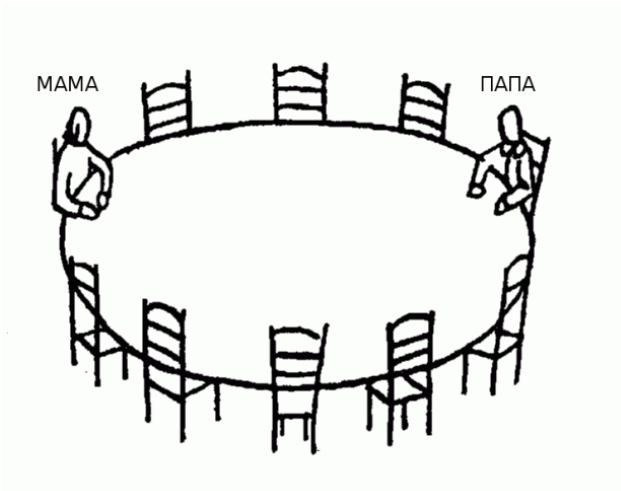
1. Ось стіл, за яким сидять різні люди. Познач хрестиком, де сядеш ти.



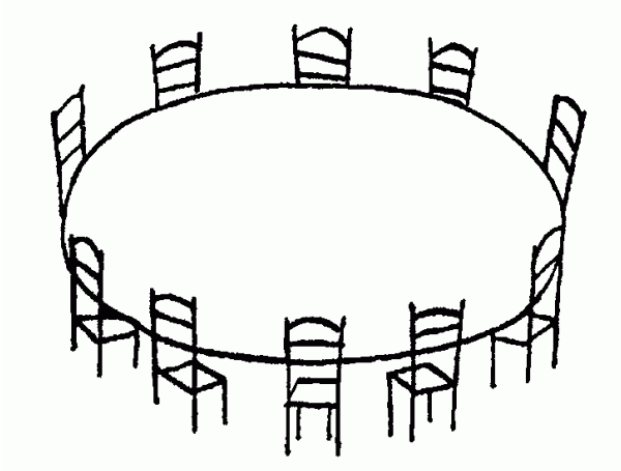
2. Познач хрестиком, де ти сядеш.



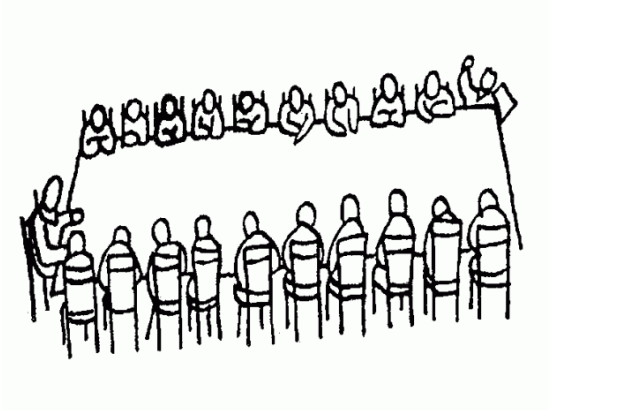
3. Познач хрестиком, де ти сядеш.



4. А тепер розмісти кілька людей і себе навколо цього столу. Познач їх родинні стосунки (тато, мама, брат, сестра) або (друг, товариш, однокласник).



5. Ось стіл, на чолі якого сидить людина, яку ти добре знаєш. Де сів би ти? Хто ця людина?



6. Ти разом зі своєю родиною будеш проводити канікули у господарів, які мають великий будинок. Твоя сім'я вже зайняла кілька кімнат. Вибери кімнату для себе.

БРАТ				ПАПА и МАМА
СЕСТРА				

7. Ти довгий час гостюєш у знайомих. Познач хрестиком кімнату, яку б вибрав (вибрала) ти.

ПАПА И МАМА				
ДЕДУШКА И БАБУШКА				

8. Ще раз у знайомих. Познач кімнати деяких людей і твою кімнату.

9. Вирішено піднести одній людині сюрприз. Ти хочеш, щоб це зробили? Кому? А можливо тобі все одно? Напиши нижче.

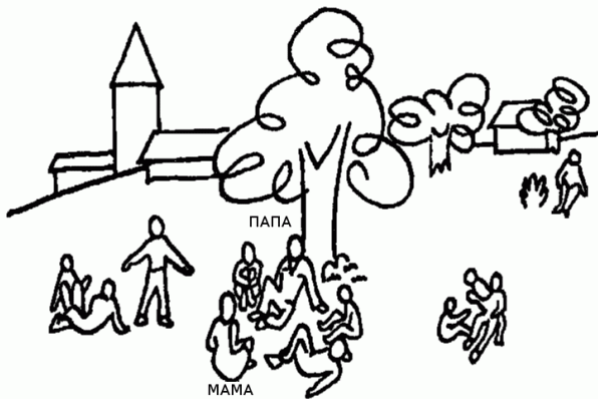
10. Ти маєш можливість виїхати на кілька днів відпочивати, але там, куди ти їдеш, тільки два вільних місця: одне для тебе, друге для іншої людини. Кого б ти взяв із собою? Напиши нижче.

11. Ти втратив щось, що коштує дуже дорого. Кому першому ти розповіси про цю прикрість? Напиши нижче.

12. У тебе болять зуби, і ти повинен піти до зубного лікаря, щоб вирвати хворий зуб. Ти підеш один? Або з кимось? Якщо підеш з кимось, то хто ця людина? Напиши.

13. Ти здав іспит. Кому першому ти розповіси про це? Напиши нижче.

14. Ти на прогулянці за містом. Познач хрестиком, де знаходишся ти.



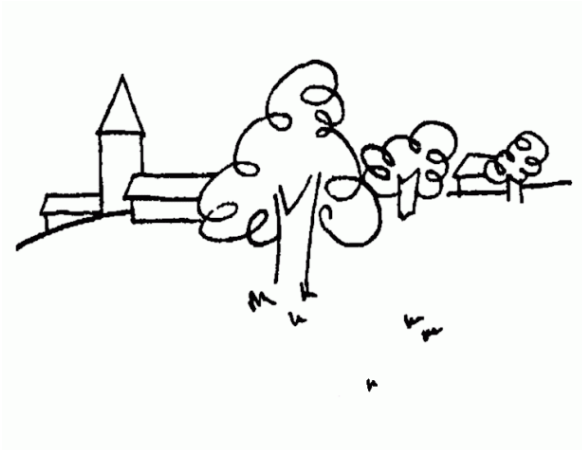
15. Інша прогулянка. Познач, де ти на цей раз.



16. Де ти на цей раз?



17. Тепер на цьому малюнку розмісти кілька людей і себе. Намалюй або познач хрестиками. Підпиши, що це за люди.



18. Тобі і деяким іншим дали подарунки. Хтось отримав подарунок набагато кращий за інших. Кого б ти хотів бачити на його місці? А можливо тобі все одно? Напиши.

19. Ти збираєшся в далеку дорогу, їдеш далеко від своїх рідних. За ким би ти сумував найсильніше? Напиши нижче.

20. Ось твої товариші йдуть на прогулянку. Познач хрестиком, де знаходишся ти.



21. З ким ти любиш грати: з товаришами твого віку; молодшими за тебе; старшими за тебе? Підкресли одну з можливих відповідей.

22. Це майданчик для ігор. Познач, де знаходишся ти.



23. Ось твої товариші. Вони сваряться з невідомої тобі причини. Познач хрестиком, де будеш ти.

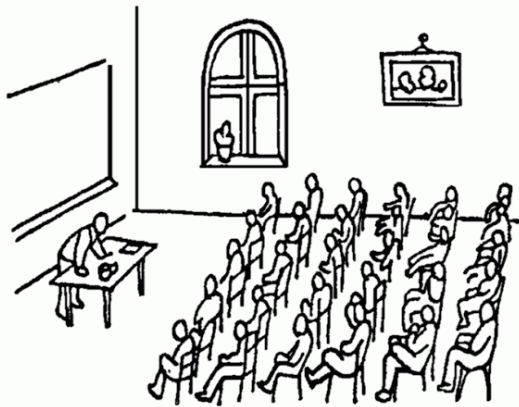


24. Це твої товариші, сваряться через правила гри. Познач, де ти.



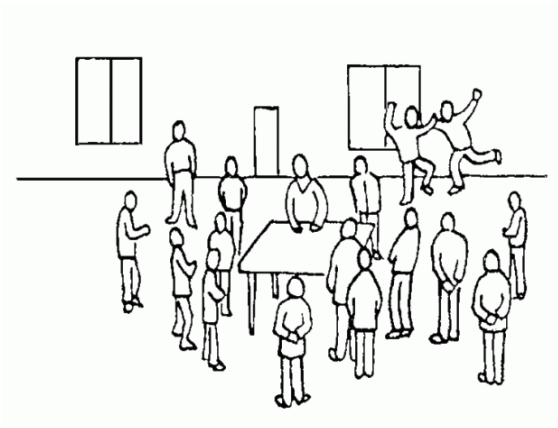
25. Товариш навмисне штовхнув тебе і звалив з ніг. Що робитимеш: будеш плакати; поскаржишся вчителю; вдарити його; зробиш йому зауваження; не скажеш нічого? Підкресли одну з відповідей.

26. Ось людина, добре тобі відома. Вона щось говорить сидячим на стільцях людям. Ти знаходишся серед них. Познач хрестиком, де ти.

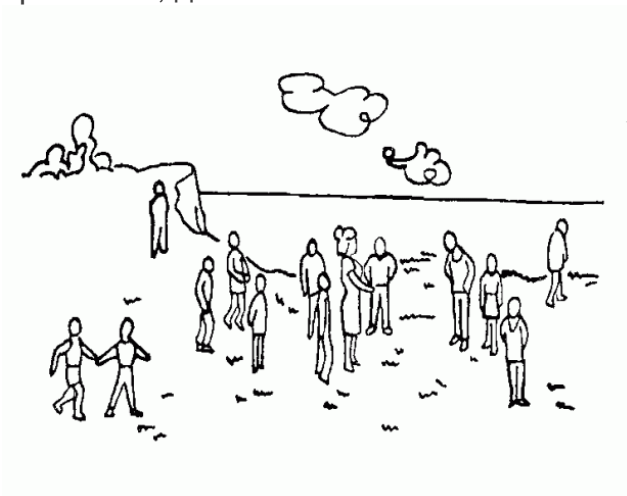


27. Ти багато допомагаєш мамі? Мало? Рідко? Підкресли одну з відповідей.

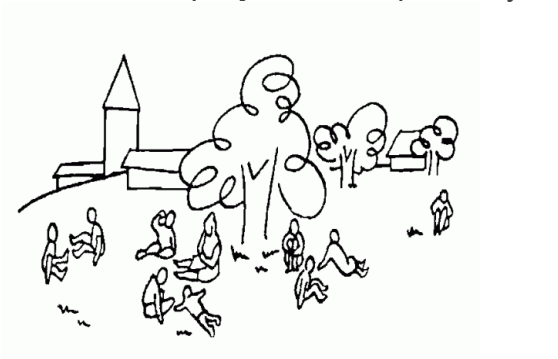
28. Ці люди стоять навколо столу, і один з них щось пояснює. Ти знаходишся серед тих, які слухають. Познач, де ти.



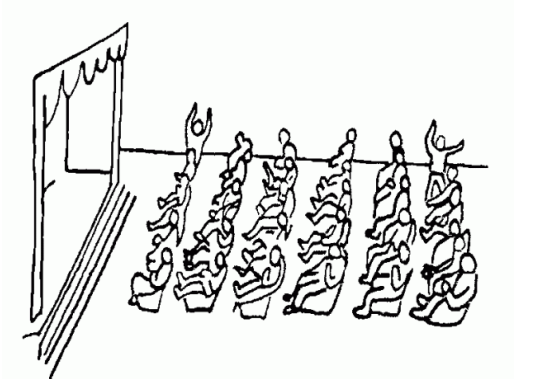
29. Ти і твої товариші на прогулянці, одна жінка вам щось пояснює. Познач хрестиком, де ти.



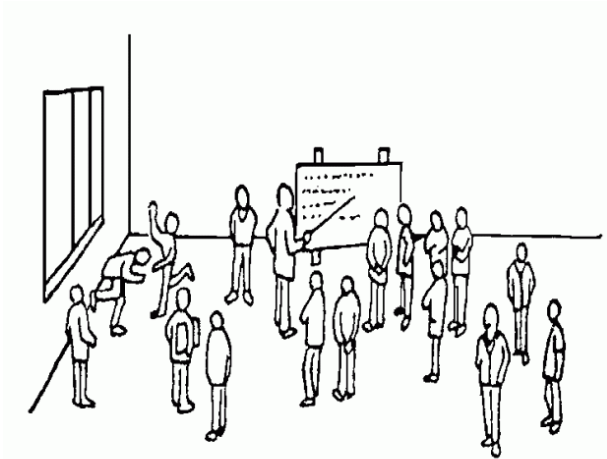
30. Під час прогулянки всі розташувалися на траві. Познач, де знаходишся ти.



31. Це люди, які дивляться цікавий спектакль. Познач хрестиком, де ти.



32. Це показ біля таблиці. Познач хрестиком, де ти.



33. Один з товаришів сміється над тобою. Що робитимеш: будеш плакати; пожмеш плечима; сам будеш сміятися над ним; будеш ображати його, бити? Підкресли одну з цих відповідей.

34. Один з товаришів сміється над твоїм другом. Що робитимеш: будеш плакати; пожмеш плечима; сам будеш сміятися над ним; будеш ображати його, бити? Підкресли одну з цих відповідей.

35. Товариш взяв твою ручку без дозволу. Що робитимеш: будеш плакати; скаржитися; кричати; спробуєш відібрати; почнеш його бити? Підкресли одну з цих відповідей.

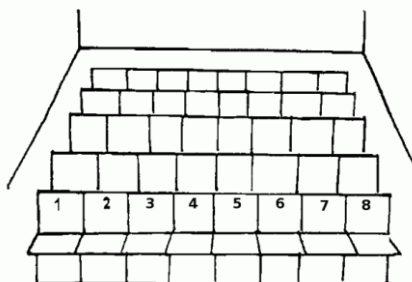
36. Ти граєш в лото (або в шашки, або в іншу гру) і два рази поспіль програєш. Ти незадоволений? Що робитимеш: будеш плакати; продовжувати грати далі; нічого не скажеш; почнеш злитися? Підкресли одну з цих відповідей.

37. Батько не дозволяє тобі йти гуляти. Що робитимеш: нічого не відповіси; образишся; почнеш плакати; почнеш протестувати; спробуєш піти всупереч забороні? Підкресли одну з цих відповідей.

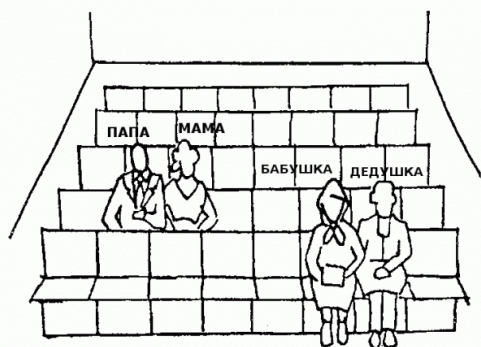
38. Мама не дозволяє тобі йти гуляти. Що робитимеш: нічого не відповіси; образишся; почнеш плакати; почнеш протестувати; спробуєш піти всупереч забороні? Підкресли одну з цих відповідей.

39. Учитель вийшов і довірив тобі наглядати за класом. Чи здатний ти виконати це доручення? Напиши нижче.

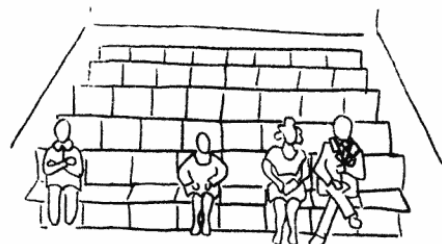
40. Ти пішов у кіно разом зі своєю родиною. У кінотеатрі багато вільних місць. Де ти сядеш? Де сядуть ті, хто прийшов разом з тобою?



41. У кінотеатрі багато порожніх місць. Твої родичі вже зайняли свої місця. Познач хрестиком, де сядеш ти.



42. Знову в кінотеатрі. Де ти будеш сидіти?



Ключ до тесту

Кожна з 13 змінних утворює самостійну шкалу. Певній змінній відповідають конкретні запитання в тесті.

Ставлення до мами: 1-4, 8-15, 17-19, 27, 38, 40-42

Ставлення до батька: 1-5, 8-15, 17-19, 37, 40-42

Ставлення до батьків загалом: 1, 3, 4, 6-8, 13-14, 17, 40-42

Ставлення до братів і сестер: 2, 4-6, 8-13, 15-19, 30, 40, 42

Ставлення до бабусі, дідуся та інших близьких дорослих родичів: 2, 4, 5, 7-13, 17-19, 30, 40, 41

Відношення до друга (подруги): 4, 5, 8-13, 17-19, 30, 34, 40

Ставлення до вчителя (вихователя): 5, 9, 11, 13, 17, 18, 26, 28-30, 32, 40

Допитливість: 5, 26, 28, 29, 31, 32

Прагнення до спілкування у великих групах дітей: 4, 8, 17, 20, 22-24, 40

Прагнення до домінування, лідерства в групах дітей: 20-24, 39

Конфліктність, агресивність: 22-25, 33-35, 37, 38

Реакція на фрустрацію: 25, 33-38

Прагнення до усамітнення: 7-10, 14-19, 21, 22, 24, 30, 40-42

Методика передбачає переважно якісний аналіз відповідей досліджуваного. Тому можна інтерпретувати виходячи з відповідей респондента на питання відповідних шкал.

Методика «Соціометрія» (Модифікація О. Киричук, Ю. Гільбух) Інструкція.

Дітям роздається анкета або проводиться співбесіда за її пунктами.

«Як ваш учитель я хотіла б з'ясувати, з ким із учнів нашого класу ти хотів би робити все разом. Це допоможе мені краще спланувати роботу класу. Уважно прочитай кожне запитання й напиши прізвища трьох учнів, яких би ти вибрав».

А. З ким із учнів нашого класу тобі найбільше хотілося б сидіти за однією партою?

1. _____

2. З ким ще? _____

3. З ким ще? _____

Б. З ким із учнів нашого класу тобі найприємніше було б виконувати домашні завдання?

1. _____

2. З ким ще? _____

3. З ким ще? _____

В. З ким тобі хотілося б разом снідати під час перерви?

1. _____

2. З ким ще? _____

3. З ким ще? _____

Г. З ким тобі найбільше подобається гратися після школи?

1. _____

2. З ким ще? _____

3. З ким ще? _____

Для того, щоб учні кого-небудь не залишили поза увагою, рекомендується дати кожному список учнів класу (або написати його й прикріпити до дошки). Відповіді на запитання можна опрацьовувати по-різному. Найпростіший спосіб ґрунтується на використанні розлінованого бланка (див. нижче).

Дата _____

Запитання: З ким із учнів нашого класу тобі найбільше хотілося б сидіти за однією партою?

Горизонтальні рядки показують вибори, що зроблені кожним із учнів, а колонки – скільки разів було обрано кожного учня. Хоч числа 1, 2, 3 вказують на пріоритет даного вибору, у нижньому рядку таблиці відбито лише загальні кількості виборів. Зважування виборів забирає дуже багато часу, майже нічого не додаючи до інтерпретації здобутих результатів. Оскільки стосовно різних ситуацій взаємодії виявляються різні схеми міжособистісних взаємин, доцільно здійснювати табулювання, аналіз відповідностей стосовно кожного запитання окремо.

Вже з таблиці 1, побудованої за результатами соціометричного опитування, можна зробити висновок про те, хто в класі найпопулярніший, а кому, навпаки, зовсім не симпатизують однокласники.

В аналізі зазвичай використовують такі поняття:

Зірка – учень, який одержує найбільшу (або принаймні дуже велику) кількість виборів у однокласників.

Ізольований (іноді використовується термін зірка відштовхування) – учень, що не дістав жодного вибору.

Зневажений – учень, що одержав відносно мало виборів. Взаємний вибір – два або більше учнів, які вибрали один одного.

Соціометрична кліка (тісно згуртоване угруповання) – група учнів, що вибирають одне одного, але роблять мало виборів щодо дітей за межами своєї групи.

Таблиця 1

	Андрій	Борис	Белла	Олексій	Олег	Віра	Фаїна	Юра	Іван Г.	Іван К.	Світлана	Катя
Андрій	2				1				3			
Борис					1				2	3		
Белла						3					1	2
Олексій					3			2	1			
Олег								3	2			
Віра			1		2							3
Фаїна			1								3	2
Юра			1				2		3			
Іван Г.	3	2			1							
Іван К.	3	2			1							
Світлана			2		1	3						
Катя			2		3						3	
Кількість одержаних виборів	2	4	5	0	8	2	1	2	5	1	3	3

Соціометричний розкол – відсутність виборів між двома або кількома підгрупами в класі (наприклад, між хлопцями і дівчатами, дітьми з більш і менш забезпечених сімей).

З наведеної таблиці видно: отримання восьми виборів у групі з 12 учнів ясно показує, що Олег є лідером (зіркою). Кожен учень у цьому класі має принаймні одного приятеля, що виявив бажання сидіти з ним за одною партою. Винятком є Олексій. Він – ізольований.

Опитувальник «Мій клас» (методика Боврозера у модифікації Ю. Гільбуха)

Методика складається з 15 запитань, що розділені на 5 блоків. У кожному окремому блоці з трьох запитань 1-ше запитання вимірює ступінь задоволеності шкільним життям, 2-ге – ступінь конфліктності у класі (як вона усвідомлюється окремими учнями та класом у цілому) і 3-тє – ступінь згуртованості класу (тобто як ця якість відбивається у свідомості учнів). Вказані запитання подаються на бланку за такою формою:

Пам'ятай, що характеризуєш свій клас, який він є сьогодні	Обведи кружечком свою відповідь		Для вчителя
1. Дітям подобається навчатися у нашому класі.	Так	Ні	3
2. Діти у класі завжди б'ються між собою.	Так	Ні	1
3. У нашому класі кожен учень – мій друг.	Так	Ні	1
4. Деякі учні нашого класу нещасливі.	Так	Ні	п 1
5. Деякі діти в нашому класі є середнячками.	Так	Ні	3
6. З деякими дітьми у нашому класі я не товаришую.	Так	Ні	п 3
7. Діти нашого класу із задоволенням ходять до школи.	Так	Ні	3
8. Багато дітей з нашого класу люблять битися.	Так	Ні	1
9. Усі учні в нашому класі – друзі.	Так	Ні	1
10. Деякі учні не люблять свій клас.	Так	Ні	п 3
11. Окремі учні завжди прагнуть настояти на своєму.	Так	Ні	1
12. Усі учні в нашому класі добре ставляться один до одного	Так	Ні	3
13. Наш клас веселий.	Так	Ні	2
14. Діти в нашому класі багато сваряться.	Так	Ні	1
15. Діти у нашому класі люблять одне одного як друзі.	Так	Ні	3

Суми балів:

- ступінь задоволеності (З) – 10;
- ступінь конфліктності (К) – 9;
- ступінь згуртованості (Зг) – 12.

Заповнення анкети учнем у середньому триває 5-10 хвилин. При її поданні класу дають таку інструкцію (усно): «Запитання цієї анкети спрямовані на те, щоб з'ясувати, яким є ваш клас. Обведіть кружечком слово «Так», якщо ви згодні з даним твердженням, і слово «Ні», якщо не згодні з цим твердженням. Не забудьте підписати власне ім'я та прізвище на зворотному боці анкети».

Правила оцінювання (стовпчик «Для вчителя»)

Запитання, поруч з яким у стовпчику «Для вчителя» відсутня позначка «п» (протилежний), оцінюються балом «3» при відповіді «Так» і балом «1» при відповіді «Ні». Запитання із позначкою «п» оцінюються протилежно (тобто при відповіді «Так» – 1, а при відповіді «Ні» – 3).

За запитання, на які не дали відповіді або дали з порушенням правил, проставляється бал 2. Для одержання оцінки за даним параметром бали за п'ятьма запитаннями, що його стосуються, підсумовують.

Наприклад, загальну оцінку із задоволеності одержують шляхом додавання балів за запитаннями № 1, 4, 7, 10, 13. У наведеному прикладі показано, як саме одержані загальні оцінки: 10 – для задоволеності, 9 – для конфліктності, 12 – для згуртованості.

Ця методика дає змогу діагностувати насамперед ставлення окремих учнів до свого класу. Водночас вона дає можливість отримати й узагальнену його

характеристику. Для цього за кожним із трьох параметрів вводять середній бал (як середнє арифметичне).

Методика незакінчених речень «Мій клас та мій учитель»

Мета. Визначити ставлення учнів до свого класу та вчителя.

Обладнання. Бланки для кожного учня.

Інструкція. Тест може бути використаний починаючи з 3-го класу.

Кожному учневі пропонується бланк із такими незакінченими реченнями:

1. Я навчаюсь найкраще, якщо _____
2. Я найщасливіший, коли мій учитель (мої вчителі) _____
3. У нашому класі спільна робота з однокласниками є _____
4. Мій учитель (учителі) думає (думають), що я _____
5. Коли я ставлю запитання, мій учитель (учителі) _____
6. Коли я розгублююся, мій учитель (учителі) _____
7. Наш клас є _____
8. Найбільше у моєму вчителеві (учителях) мені подобається _____
9. Коли я добре виконую завдання, мій учитель (учителі) _____
10. Найменше у моєму класі мені подобається _____
11. Якщо тільки мій класний керівник _____
12. Найбільше у моєму класі мені подобається _____

При узагальненні результатів тестування за кожним незакінченим твердженням визначають відсоток учнів, чиї відповіді відбивають позитивні настанови, оцінки та настрої, і відсоток учнів, чиї відповіді з даного запитання відобразили негативні настанови. Потім визначають кількість запитань, за якими більш ніж 50 % учнів висловили позитивні настанови. Цей показник і використовується для зіставлення рівня морального розвитку учнів класів, що порівнюються, а також прогрес, що його досягає у цьому відношенні учні певного класу за достатньо тривалий період (менш як одна навчальна чверть).

Проведення діагностичної методики на дослідження міжособистісних взаємин дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Рефлексія та підведення підсумків заняття – бліц – опитування студентів.

- Що нового Ви дізналися про особливості діагностики міжособистісних взаємин дітей на практичному занятті?

Завдання: оцініть інформацію, свої знання, вміння та навички, здобуті Вами під час практичного заняття за рівнем важливості для Вашої професійної підготовки та особистісного розвитку. Для формування відповіді скористайтеся табличкою.



Рефлексія практичного заняття



Кошик для сміття
непотрібна інформація



Інформація, знання, вміння і навички, які я можу використовувати зараз



Валіза
знання, вміння та навички, які важливі у майбутньому

Оцінювання знань та умінь здобувачів фахової передвищої освіти.

Домашнє завдання:

Підготуватися до практичного проведення методики з діагностики міжособистісних взаємин дітей.